

MINTAQAVIY RIVOJLANISHNI BOSHQARISH BO‘YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA O‘ZBEKISTON UCHUN DARSLAR

Ergashev Sherali Erali o‘g‘li

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti, mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Maqolada mintaqaviy rivojlanishni boshqarish bo‘yicha rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi qiyosiy tahlil qilingan. Yevropa Ittifoqi uyg‘unlik siyosati, Germaniya federal modeli, Fransiya CPER tizimi, Xitoy bosqichli strategiyasi, Yaponiya texnopolis dasturlari va boshqa mamlakatlar tajribasi o‘rganilgan. O‘zbekiston uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy siyosat, xorijiy tajriba, Yevropa Ittifoqi, Germaniya federalizmi, Xitoy mintaqaviy strategiyasi, detsentralizatsiya, mintaqaviy innovatsiya

Kirish

Mintaqaviy rivojlanishni boshqarish bo‘yicha xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish O‘zbekiston mintaqaviy siyosatini takomillashtirishda muhim amaliy ahamiyatga ega. Har bir mamlakat o‘zining tarixiy, institutsional va iqtisodiy xususiyatlariga mos mintaqaviy boshqaruv modelini shakllantirgan. Ushbu maqolada yetakchi mamlakatlarning mintaqaviy siyosat modellari qiyosiy tahlil qilinadi va O‘zbekiston uchun eng maqbul yondashuvlar aniqlanadi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy boshqaruvning samarali mexanizmlarini joriy etish orqali hududlar o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta’minlash mumkin.

Yevropa Ittifoqi uyg‘unlik siyosati

Yevropa Ittifoqi mintaqaviy siyosati dunyodagi eng rivojlangan va institutsionallashtirilgan tizimlardan biri hisoblanadi. 2021–2027 yillar uchun YeI strukturaviy

va investitsiya fondlari jami 372,3 mlrd yevroni tashkil etadi. Asosiy fondlar: Yevropa mintaqaviy rivojlanish fondi (200,4 mlrd), Yevropa ijtimoiy fondi+ (98,5 mlrd), Uyg'unlik fondi (48,0 mlrd) va Adolatli o'tish fondi (19,3 mlrd).

YeI mintaqalarni rivojlanish darajasiga ko'ra uch kategoriyaga ajratadi: kam rivojlangan ($YaIM < 75\%$ YeI o'rtachasidan), o'tish (75-90%) va rivojlangan ($> 90\%$) mintaqalar. P.Berkovich (2019) tahlillariga ko'ra, 2000-2020 yillarda mintaqalararo tafovutlar 35% ga kamaygan. YeI siyosatining asosiy prinsiplari: konsentratsiya, dasturlash, hamkorlik va qo'shimchalikdir.

Germaniya federal modeli

Germaniyada 16 ta federal yer keng avtonomiyaga ega. "Finanzausgleich" (moliyaviy tenglashtirish) tizimi mintaqalararo solidarlikning noyob namunasi bo'lib, yiliga 25 mlrd yevro hajmida resurslarni qayta taqsimlash orqali federatsiya sub'ektlari o'rtasida muvozanatli rivojlanishni ta'minlaydi.

Tizim uch bosqichdan iborat: soliq daromadlarini taqsimlash, yerlar o'rtasida gorizontall tenglashtirish va federal qo'shimcha to'lovlar. 2020 yildagi islohot natijasida yangi tizimga o'tildi. Germaniya modeli mintaqalararo moliyaviy solidarlik va barqarorlik jihatidan namunali hisoblanadi.

Fransiya va Xitoy tajribasi

Fransiyada 1982 yildan boshlangan detsentralizatsiya jarayoni mintaqaviy boshqaruvni tubdan o'zgartirdi. "Contrat de plan État-Région" (CPER) tizimi markaziy va mintaqaviy hokimiyat o'rtasida strategik hamkorlikning samarali vositasi bo'lib, 2021–2027 yillar uchun 40,5 mlrd yevro hajmida. Ustuvor yo'nalishlar: ekologik o'tish (33%), hududiy uyg'unlik (25%) va raqamli transformatsiya (20%).

Xitoyning mintaqaviy rivojlanish strategiyasi bir necha bosqichdan o'tdi: sharqiy sohilni ustuvor rivojlantirish (1978-1990), g'arbni rivojlantirish (2000-2010), "Bir kamar,

bir yo‘l" (2013-hozir). Natijada sharqiy mintaqalar YaIMdagi ulushi 43,5% dan 51,9% ga o‘sgan, g‘arbiy mintaqalar ulushi 16,8% dan 20,8% ga yetgan.

Yaponiya, AQSh va Koreya Respublikasi tajribasi

Yaponiyada 26 ta texnopolis dasturi doirasida mintaqaviy rivojlanish ta‘minlangan. "Society 5.0" konsepsiyasi doirasida mintaqaviy innovatsiya ekosistemalari shakllantirilmoqda. AQShda "Opportunity Zones" dasturi orqali 8700 ta kam daromadli hududlarga soliq imtiyozlari taqdim etilmoqda.

Koreya Respublikasida 18 ta mintaqaviy texnopark va Daejondagi ilm-fan markazi orqali mintaqaviy innovatsiya arxitekturasini shakllantirilgan. Rossiya Federatsiyasida 38 ta maxsus iqtisodiy zona, 22 ta TOR va 27 ta innovatsion hududiy klaster faoliyat ko‘rsatmoqda.

Model	Ustunliklari	O‘zbekiston uchun darslar
YeI uyg‘unlik siyosati	Tizimli yondashuv, katta resurslar	Dasturli-maqсадli yondashuv
Germaniya federalizmi	Moliyaviy solidarlik	Mintaqalararo hamkorlik
Fransiya CPER	Davlat-mintaqa hamkorligi	Shartnomaviy mexanizmlar
Xitoy bosqichli model	Tezkor o‘shish	Ustuvor mintaqalar tanlash
Yaponiya texnopolis	Innovatsion yo‘nalish	Texnoparklar tarmog‘i
AQSh bozor modeli	Innovatsiya, moslashuvchanlik	Korxonachilikni rag‘batlantirish

1-jadval. Mintaqaviy siyosat modellarining qiyosiy tahlili

Xulosa

Xorijiy mamlakatlar tajribasini umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy rivojlanishni boshqarishning universal modeli mavjud emas. Samarali mintaqaviy siyosat

mahalliy sharoitlarni hisobga olish, institutsional muhitni takomillashtirish va innovatsiyalarga tayanishni talab etadi.

O‘zbekiston uchun eng muhim tavsiyalar: mintaqaviy avtonomiyani kengaytirish (Germaniya tajribasi), moliyaviy mexanizmlarni diversifikatsiya qilish (YeI tajribasi), davlat-mintaqa shartnomaviy mexanizmlarini joriy etish (Fransiya tajribasi), innovatsion ekosistemalar yaratish (Koreya va Yaponiya tajribasi) va bosqichli mintaqaviy strategiyani qo‘llash (Xitoy tajribasi).

Har bir mamlakatning tajribasidan O‘zbekiston sharoitiga mos elementlarni tanlab olish va ularni mahalliy kontekstga moslashtirish zarur. Buning uchun keng ko‘lamli ilmiy tadqiqotlar va ekspert baholashlari o‘tkazilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. European Commission. EU Cohesion Policy 2021-2027. – Brussels, 2021.
2. Berkovich P. The Impact of EU Cohesion Policy // Regional Studies. – 2019. – Vol.53. – P.1150-1163.
3. Simmermann X. Der Finanzausgleich in Deutschland. – Berlin: Springer, 2012.
4. Balligo J.P. La décentralisation en France. – Paris: La Documentation française, 2018.
5. Viesti G. Mezzogiorno a tradimento. – Roma: Laterza, 2009.
6. Oxmae K. The End of the Nation State. – Free Press, 1995.
7. Fan Sze. China’s Regional Development Strategy // Journal of Chinese Economic Studies. – 2015. – Vol.12. – P.45-67.
8. Pak Sam Ok. Regional Innovation Systems in Korea // Research Policy. – 2008. – Vol.37. – P.1314-1326.
9. Zubarevich N. Chetyre Rossii // Pro et Contra. – 2010. – T.14. – S.6-23.
10. Gleyzer E. Triumph of the City. – Penguin Press, 2011.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni.